

Nr 52.

Ankom till riksdagens kansli den 5 juni 1942 kl. 3 e. m

Utlåtande i anledning av väckt motion om viss ersättning åt sökandena till Horssjöns torrlägningsföretag av år 1937.
(1:a avd.)

I en inom andra kammaren väckt, till jordbruksutskottet hänvisad motion, nr 87, av herr *Pettersson* i Norregård *m. fl.* har hemställts, att riksdagen måtte besluta att till sökandena till Horssjöns torrlägningsföretag av år 1937 må utanordnas skälig ersättning för deras kostnader för undersökning och planläggning av företaget *m. m.* samt även, om skäl därtill anses föreligga, för den förlust de komma att göra därigenom att företaget icke får komma till stånd.

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för denna framställning, får utskottet hänvisa till motionen.

Utskottet har i vederbörlig ordning införskaffat yttranden över motionen från kammarkollegium och lantbruksstyrelsen.

Sjön Horssjön i Östbo härad, Jönköpings län, avbördade genom Lillån sitt vatten till Lagan. Under år 1870 uppgjorde kommissionslantmätaren H. W. Andersson ett förslag till sjöns torrläggning för en beräknad kostnad av 6,000 kronor. Sakägarna, vilka ansågo kostnaden vara för hög, beslöto, att den av Andersson föreslagna huvudkanalen skulle grävas med 2 fots mindre djup och 3 fots mindre bottenbredd än Andersson föreslagit, varigenom kostnaden nedbringades med omkring hälften. Då företaget utfördes i enlighet härmed, åstadkoms icke fullständig torrläggning av sjöområdet; en del av detsamma användes dock till en början såsom slättermad och sedermera till betesmark.

På ansökan av Axel Nilsson i Torp och åtskilliga andra markägare i Hädinge by i Kävsjö socken samt Vällerstens och Torps byar i Värnamo socken verkställde lantbruksingenjören C. Berner efter vederbörligt förordnande och med biträde av gode män syneförättning, avseende torrläggning av den s. k. Horssjön med kringliggande marker inom nämnda byar.

Vid förrättningen, som påbörjades den 12 december 1935, bestredo Carl Sixtus Johansson i Vällersten, Staffagården, och 21 andra sakägare företagens utförande samt gjorde gällande, att företaget i allt fall måste anses såsom sjösänkning.

I slutligt utlåtande den 12 maj 1937 förklarade *synemännen*, att företaget icke vore att betrakta såsom sänkning av sjö och att hinder mot dess utförande icke förefunnes. Den sammanlagda areal som vunne båtnad genom

företaget utgjorde 314.83 hektar, varav 1.85 hektar åker, 274.74 hektar ängs- och odlingsmark samt 38.24 hektar annan mark. Synemännen beräknade båtnaden till 106,401 kronor (områdets värde före torrläggningen 11,706 kronor 35 öre och efter densamma 118,107 kronor 35 öre) samt kostnaderna för företagets genomförande till 66,000 kronor.

Johansson och åtskilliga andra sakägare anförde hos Söderbygdens vattendomstol besvär över synemännens utlåtande med yrkande att förrättningen måtte undanröjas eller ock klaganden befrias från delaktighet i företaget. De androgo bland annat: Genom det tidigare sjösänkingsföretaget hade sjöns torrläggning icke blivit fullbordad. Höstar och vårar samt även eljest vid rikligare nederbörd uppkomme stora öppna vattenytor å området. Om en sjö sänktes i olika etapper, måste varje sådan etapp i lagens mening betraktas såsom sjösänkning. I motiven till vattenlagen framhölls, att sjösänkingsföretag i regel vore av större omfattning och att man därför hade att räkna med ett flertal ovissa faktorer, såsom markens sättning, frostilländighet och svårberäknliga kostnader. Dessa obestämbara faktorer förelåge även uti ifrågavarande fall. På grund av vad sålunda anförts vore företaget att hänföra till sjösänkning. Johansson och medparter vore ägare av sammanlagt 10 mantal; sökandena och de som förenat sig med dem (nedan benämnda Nilsson och medparter) ägde blott $2\frac{1}{4}$ mantal, varå belöpte allenast omkring $\frac{1}{3}$ av båtnaden. Alltså saknades den i 7 kap. 44 § vattenlagen stadgade förutsättningen för tvångsdelaktighet i företaget. — Synemännen hade dessutom beräknat kostnaderna för lågt och båtnaden för högt. Till följd av långa avstånd och dåliga vägförbindelser kunde de flesta sakägarna icke använda sina andelar i området för jordbruksändamål utan endast såsom skogsmark. Hänsyn borde även tagas till områdets frostilländighet. Markens värde efter torrläggningen uppginge icke till hälften av vad synemännen beräknat.

Nilsson och medparter genmälde: Då sjö en gång avtappats, vore ett senare företag att betrakta såsom allenast dikning. Synemännen hade icke räknat med för låga kostnader eller för höga jordvärden. De sakägare, vilkas gårdar låge på längre avstånd från området, torde med lätthet kunna avyttra sina andelar däri. Torrläggningen vore av stor betydelse, särskilt för de gårdar vilka i anseende till sin ringa åkerareal kunde hänföras till s. k. ofullständiga jordbruk.

Utredning förebragtes angående bland annat jordvärden och kommunikationer.

Vittnen berättade, att de vintertiden kunnat åka skridsko över sjöområdet, ehuru visserligen grässtrån nästan överallt stuckit upp genom isen.

Vattendomstolen fann i utslag den 22 augusti 1938 företaget vara att anse som dikningsföretag samt följaktligen tvångsdelaktighet åligga Johansson och hans medparter.

Vattenöverdomstolens majoritet fann enligt dom den 17 mars 1939 ej skäl göra ändring i vattendomstolens utslag. En ledamot var dock av skiljaktig mening och ansåg företaget vara att anse såsom urtappning av sjö samt för-

klarade att, då å sökandena tillhörig mark belöpte långt mindre än hälften av båtnaden av företaget, jämlikt VL 7:44 tvångsdelaktighet icke vore gällande beträffande företaget. Han förklarade därför Johansson och hans medparter icke vara skyldiga att deltaga i företaget.

Målet fullföljdes av Johansson och hans medparter till Kungl. Maj:t, och Johansson förebringade där utredning om bland annat att företagets genomförande skulle orsaka betydande förlust för landets djurvärld. I infordrat yttrande vitsordades detta av vetenskapsakademien.

Nedre revisionen yttrade i sitt betänkande:

»I målet är utrett, att det område vars torrläggning är i fråga till största delen utgöres av marker vilka utvunnits vid en på 1870- och 1880-talen företagen sänkning av Horssjön, att denna sänkning icke lett till områdets torrläggning i full utsträckning samt att med det nu ifrågavarande företaget avses bl. a. att medelst upprepning av det vid sjösänkningen upptagna huvudavloppet genom området samt uppgrävning av Horssjöns gamla avlopp fullborda torrläggningen för odlingsändamål.

Med hänsyn härtill samt till vad i övrigt är upplyst angående företagets omfattning och beskaffenhet torde företaget vara att anse såsom vattenavledning.

Vid sådant förhållande och då, enligt vad hos Kungl. Maj:t blivit utrett angående områdets natur och betydelse såsom uppehållsort och häckningsplats för olika slag av fåglar, det måste antagas, att ett genomförande av företaget skulle förorsaka en sådan bestående förändring av naturförhållandena att betydande förlust för landets djurvärld är att befara,

hemställer N. Rev., att K. M. måtte pröva rättvist att, med upphävande av vattenöverdomstolens dom, förklara, att företaget icke får komma till stånd samt att till följd härav sökandena till företaget skola vara skyldiga att svara för uppkomna kostnader för detsamma.»

En ledamot av revisionen var skiljaktig och hemställde om fastställande av vattenöverdomstolens dom.

Högsta domstolen gillade revisionens betänkande. Fyra av justitieråden ansågo företaget vara att anse såsom vattenavledningsföretag, medan ett justitieråd ansåg det vara dikningsföretag.

Efter en redogörelse för hithörande delar av gällande vattenlagstiftning — vilken återfinnes i jordbruksutskottets utlåtande nr 31 i anledning av motionen II: 205 om ersättning åt personer som av hänsyn till det allmännas intressen hindras från att torrlägga sin mark — har *kammarkollegium* i sitt yttrande anfört bland annat följande beträffande nu ifrågavarande företag:

»Då alltså högsta domstolen fann rättvist förklara, att företaget vore att anse såsom vattenavledningsföretag och såsom sådant enligt vattenlagen 7: 39 icke finge komma till stånd, hade domstolen icke att ingå i prövning, huruvida företaget var att, i överensstämmelse med den särskilda meningen i vattenöverdomstolen, såsom sjöavtappning hänföra under vattenlagen 7: 44. Därest företaget, om det fått komma till stånd, varit att anse som sjöavtappning och förty fallit under vattenlagen 7: 44, skulle konsekvensen härav

blivit, att tvångsdelaktighet för de till företaget icke sökande ej skulle föreläggas. Då båtnaden av hela företaget utgjorde 106,401 kronor och härav på sökandena tillhörig mark belöpte allenast omkring $\frac{1}{3}$ eller högst c:a 35,000 kronor, men kostnaderna för företagets genomförande beräknades till 66,000 kronor, skulle alltså under angiven förutsättning sökandena till företaget icke kunnat genomföra detsamma utan avsevärd ekonomisk förlust.

Anmärkas må, att Högsta domstolen funnit skäl icke förelägga att jämlikt vattenlagen 7: 39 andra stycket hemställa till Kungl. Maj:t, huruvida företaget finge komma till stånd trots dess skadegörande verkan å ifrågakommande allmänna och enskilda intressen.

Av det förestående torde framgå, att avgörande för målets utgång varit frågan, huruvida företaget varit att anse såsom diknings- eller vattenavledningsföretag. I motsats till sökandenas mening har högsta domstolen funnit här förelägga ett vattenavledningsföretag, i följd varav vattenlagen 7: 39 skolat tillämpas. Skulle, om företaget likväl medgivits, å detsamma varit tillämpliga bestämmelserna i vattenlagen 7: 44, hade sökandena icke kunnat genomföra företaget utan betydande ekonomisk förlust.

Någon rättsligt grundad anledning för det allmänna att i fall, då part i vattenmål icke tillerkänts rätt att, med åsidosättande av viss annan tillhörig, redan existerande rätt, förskaffa sig nya eller ökade tillgångar, träda emellan och ersätta denne förlorande part hans uteblivna eventuella vinst eller hans kostnader för det misslyckade försöket att tillvinna sig sagda vinst, synes icke förelägga.

Kollegium har för sin del funnit rättsförhållandena i målet om Horssjöns torrlägningsföretag av år 1937 vara sådana, att de ej utgöra skäl för tillerkännande åt sökandena till företaget av vare sig bidrag till täckande av deras kostnader för undersökning och planläggning m. m. eller visst belopp för utebliven eventuell vinst för dem å företaget i fråga. I vad mån ersättning kan finnas böra beredas sökandena till företaget på grund av förhållanden, som äro jämförbara med de, vilka avses i den i motionen åberopade propositionen 204/1939 angående vissa den statsunderstödda vattenavlednings- och avdikningsverksamheten berörande frågor, har kammarkollegium ansett ligga utanför kollegii bedömande.»

Med anledning av att motionärerna hänvisat till de vid 1939 års riksdag fastställda bestämmelserna angående *villkoren för statsbidrag från statens avdikningsanslag* antecknas här, att därvid avsetts närmast innehållet uti 14 § kungörelsen nr 431/1939 i ämnet, som är av följande lydelse:

»Därest vid planläggning av företag, som omförmäles i 2 § första stycket, utredningen giver vid handen, att i denna kungörelse stadgade förutsättningar för erhållande av statsbidrag till företagets utförande ej förelägga, kan Kungl. Maj:t bevilja statsbidrag till kostnaderna för utredningen; dock att statsbidrag icke må utgå till kostnad för sådant utredningsarbete, som mot förrättningsmannens avstyrkande verkställts på yrkande av vederbörande sakägare.

Enahanda gäller jämväl för det fall att i denna kungörelse stadgade villkor för företagets understödjande med statsbidrag förelägga, men Kungl. Maj:t med hänsyn till särskilda omständigheter finner sådant understödjande icke böra komma i fråga.

Här avsett statsbidrag må beviljas till högst sjuttiofem procent av den godkända utredningskostnaden.»

Lantbruksstyrelsen har i ärendet yttrat:

»Framhållas må, att fråga om ersättning av detta slag kan förväntas icke sällan bliva aktuell, i den mån prövning påkallas av torrlägningsföretagens berättigande i förhållande till motstående allmänna intressen. Detta spörsmål torde sålunda äga en principiell innebörd av för såväl de enskilda jordägarna som det allmänna väsentlig betydelse. I en inom riksdagen väckt motion, II: 205, har utredning begärts av frågan, huruvida och under vilken förutsättning ersättning av statsmedel bör utgå till den, som med hänsyn till att allmänna intressen skulle trädas för nära, hindras torrlägga sin mark. Över denna motion har *Lantbruksstyrelsen* denna dag till Eder avgivit av Kungl. Maj:t anbefallt yttrande och därvid framhållit angelägenheten av att dylik utredning kommer till stånd. I avvaktan härpå torde den nu föreliggande framställningen om viss ersättning till Horssjöns torrlägningsföretag av år 1937 icke böra föranleda någon riksdagens åtgärd.»

I anslutning till *lantbruksstyrelsens* yttrande erinras, att *jordbruksutskottet* i förutberörda, av riksdagen godkända utlåtande nr 31 över motionen II: 205 anfört och hemställt följande:

»I motionen hemställes om utredning av frågan huruvida och under vilka förutsättningar ersättning av statsmedel skäligen bör beredas jordägare, som hindras från att företaga torrläggning av honom tillhörig mark på grund av att torrlägningsföretaget såsom sådant skulle förorsaka intrång i något allmänt intresse.

Vid bedömande av frågan huruvida ersättning av allmänna medel skäligen bör utgå till enskilda personer på grund av ingripanden från det allmännas sida synes man — såsom framhålles i kammarkollegiets i ärendet avgivna utlåtande — böra skilja mellan de fall, då ingripandet riktar sig mot någon redan bestående enskild rätt eller rättighet, och de fall, då så icke är förhållandet. I det förra fallet synas allmänna rättsgrundsatser bjuda att ersättning beredes den som sålunda avhänts eller lider intrång i sin rätt eller sina intressen. I det senare fallet, varunder torde kunna föras det som avses med förevarande motion, te sig förhållandena enligt utskottets uppfattning väsentligt annorlunda, i det att någon ovillkorlig rätt icke förefinnes för en enskild medborgare att genom vattenavledning förändra de bestående naturförhållandena eller förorsaka intrång i andra därav beroende allmänna intressen, innan domstol eller eventuellt Kungl. Maj:t meddelat tillstånd till företaget. I sistnämnda fall är det allmänna intresset redan bestående, medan det enskilda intresset är nytillträdande. Enligt vattenlagens bestämmelser tillkommer det i dylika fall den beslutande myndigheten att pröva, om företaget må komma till stånd eller icke. Därest skadan är större än nyttan, skall föreskrivas, att företaget icke må utföras. I dylika fall bör enligt utskottets uppfattning ersättning icke i allmänhet tillkomma torrlägningsintressets representanter. I anslutning till vad som anföres i motionen kan utskottet emellertid icke bortse från, att förhållandena ibland kunna vara sådana, att dylik ersättning torde kunna ifrågasättas. Sålunda kan det allmänna intresset ha uppträtt så pass sent under företagets planläggning, att de enskilda jordägarna icke skäligen bort räkna med detsamma vid undersökningarnas igångsättande, samt vidare företagets planerande ha åsamkat jordägarna avsevärda kostnader. Att såsom motionärerna ifrågasätta företaga en utredning av berörda förhållanden och med ledning av vad som därunder kan framkomma söka utforma generella regler för de

fall, då ersättning i nämnda avseende bör ifrågakomma, torde emellertid enligt utskottets uppfattning icke vara lämpligt och för övrigt erbjuda synnerligen stora svårigheter bland annat i avseende å bestämmandet av ersättningens storlek och den lämpligaste formen för densammes erläggande. Utskottet vill sålunda icke förorda någon sådan utredning som föreslås i motionen. Utskottet förutsätter emellertid, att Kungl. Maj:t har sin uppmärksamhet riktad på frågan och från fall till fall bedömer, huruvida omständigheterna skäligen böra föranleda framställning i ämnet till riksdagen.

Under åberopande av det anförda får utskottet hemställa, att motionen II: 205 icke må föranleda någon riksdagens åtgärd.»

Av utredningen i ärendet framgår att förslaget till Horssjöns torrlägningsföretag av år 1937 upprättades efter syneförrättning i vederbörlig ordning. Medan vattendomstolen och därefter vattenöverdomstolen ogillade yrkande av vissa sakägare att förrättningen måtte undanröjas eller ock klagandena befrias från delaktighet i företaget, förklarade däremot högsta domstolen den 27 september 1940 — med hänsyn till att företaget vore att anse såsom vattenavledning och måste antagas komma att förorsaka sådan bestående förändring av naturförhållandena att betydande förlust för landets djurvärld vore att befara — att företaget icke fick komma till stånd samt att sökandena till företaget skulle svara för uppkomna kostnader för det samma.

Utskottet.

Motionärerna hemställa, att ersättning av statsmedel måtte tilldelas sökandena till företaget, som alla äro småbrukare, för vidkända förrättningskostnader, uppgående till 2,560 kronor, samt även, om skäl därtill anses föreligga, för »den förlust de komma att göra därigenom att företaget icke får komma till stånd».

När utskottet tagit ärendet under överbäggande, har utskottet — i överensstämmelse med sitt ovanberörda, av riksdagen godkända utlåtande nr 31 i anledning av motionen II: 205 om ersättning åt personer som av hänsyn till det allmännas intressen hindras från att torrlägga sin mark — funnit sådana särskilda omständigheter föreligga att starka billighetsskäl synas tala för att sökandena till företaget ifråga av statsverket erhålla bidrag till de förrättningskostnader, de visa sig ha fått vidkännas. Beträffande sättet för anvisande av statsbidrag vill emellertid utskottet erinra om att Kungl. Maj:t jämlikt kungörelsen den 30 juni 1939 (nr 431) angående villkoren för statsbidrag från statens avdiktningensanslag kan i vissa fall bevilja bidrag med upp till 75 procent av den godkända utredningskostnaden för torrlägningsföretag. För den händelse sökandena till nu ifrågavarande företag icke i nämnda ordning kunna erhålla statsbidrag, torde det böra få ankomma på Kungl. Maj:t att för riksdagen framlägga förslag i ämnet.

Vad åter angår frågan om ersättning av statsmedel till sökandena för »den förlust de komma att göra därigenom att företaget icke får komma till stånd», anser sig utskottet likaledes i enlighet med nyssnämnda utlåtande icke kunna tillstyrka sådan ersättning.

Utskottet hemställer sålunda, att motionen II: 87 må anses besvarad med vad utskottet ovan anför.

Stockholm den 5 juni 1942.

På jordbruksutskottets vägnar:

L. TJÄLLGREN.

Närvarande: se memorial nr 51.